

Modern Dönemde Arap Dili*

Arabic in the Modern Era

Subhî es-SÂLİH**

Çevirenler: Bünyamin AYDIN
Abuzer SARP
Nida Sultan KARDAŞ

Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri AD,
Arap Dili ve Belâgatı BD, Isparta,
TÜRKİYE/TURKEY
bunyaminayd@gmail.com

Journal of Islamic Research
2013;24(2):130-6

Klasik ya da modern, doğulu veya batılı hiçbir dilbilimci Arapçanın, en eski, en köklü ve ifade yönünden en geniş dillerden biri olduğu konusunda şüphe duymaz. Hatta günümüzde bazı dilbilimciler -*te'sîl* ve *tersîs* adını verdikleri yöntemleri kullanarak¹- Arapçanın bütün dillerden üstün olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre Arapça sadece Hâmî-Sâmî dillerin değil Âri dillerin de aslıdır.²

Arapçanın bütün dillerden üstün olduğunu iddia edenler, okuyucunun *te'sîl* ve *tersîs* kavramlarıyla ilk defa karşılaştığında onları anlamakta zorluk çekebileceğini öngörmeli ve bu kavramların üzerindeki kapalılığı gidermeliydiler. *Te'sîl*, *köken bilimi* demektir. Asıl, kök anlamına gelen "الأصل" kelimesinden türetilen bu kelime *etymology* terimi ile karşılanmaktadır. *Tersîs* ise kelimeleri başlangıçlarına götürmektir. Başlangıç anlamındaki "الرس" kökünden türetilen bu kelime ise batı dillerindeki *radixation* teriminin karşılığı olarak düşünülebilir. Yetkin veya ortalama bir okuyucu için anlamları her ne olursa olsun, biz bu iki kavram ışığında Arapçanın, diğer dillere verdiği kelimelerin onlardan aldığı kelimelerden daha fazla olduğunu gösteren birtakım dilsel gerçekleri ortaya çıkarabiliriz. Arapçanın diğer dillerden aldığı kelime sayısı³ en yüksek ihtimalle üç bini geçmezken, bu dillerin Arapçadan ve başka dillerden aldığı kelimeler sözlükbilimcilerin bugün bile hesap edemeyecekleri kadar fazladır. Bu iddia, kitabımızın "Ta'ribu'd-Dahîl" bölümünde vurguladığımız hususlarla çelişen birtakım abartılı ifadeler içeriyor olabilir.⁴ Bunlar; Arapçanın diğer dillerden herhangi bir farkı olmaması, diğer dillere kelime verdiği gibi onlardan kelimeler alması ve diller arasındaki etkileşimden ibaret olan toplumsal yasaya

* Subhî es-Sâlih tarafından kaleme alınan bu yazı, Dâru'l-İlm li'l-Melâ'în tarafından 2009 yılında yayınlanan (دراسات في لغة العرب في العصر الحديث) *el-Arabiyye fi'l-Asri'l-Hadis* adını taşıyan onuncu bölümüdür.

**Kuran ve dil ilimleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Lübnanlı bilim adamı (1926-1986).

¹ Bkz. Abdulhak Fâzıl, *Lemehât mine't-Te'sîli'l-Lugavî*, el-Lisanu'l-Arabî, sayı: 4, s.14.; Abdulhak Fâzıl, *İlmu't-Tersîs*, el-Lisanu'l-Arabî, sayı: 5, s. 18. el-Lisanu'l-Arabî, Rabat'taki Ta'rib Koordinasyon Daimî Ofisi'nin yayınladığı süreli bir dergidir.

² Abdulhak Fâzıl, *İlmu't-Tersîs*, s. 19.

³ Rafael Nahle'nin *Garâibu'l-Lugati'l-Arabiyye* adlı kitabı ile karşılaştırdınız.

⁴ Kitabın *Ta'ribu'd-Dahîl* adlı bölümüne bakınız. *Dirâsât fi Fikhi'l-Luga*, s. 314.

tıpkı diğer diller gibi boyun eğmesi gibi hususlardır. Buradan hareketle *Arapçanın, yabancı kökenli kelimelerin azlığı açısından farklı bir hususiyeti olduğu* şeklindeki söylemin gereksiz ve diğer dillerin Arapçadan ya da başka dillerden aldıkları kelimeler konusundaki abartmaların yersiz olduğu şeklinde bir çıkarsama yapılabilir. Bu nedenle biz, bu gibi araştırmalardaki asıl amacın tespit edilmesi konusunu önceliyor ve bunu gerçekleri delilleriyle ortaya koymak suretiyle yapıyoruz. Arapçanın yukarıda bahsedilen dil kanununa boyun eğdiğini kabul ediyor ve bu konudaki her türlü abartıyı reddediyoruz. Ancak bütün bunlara rağmen sahip olduğu özel atmosferi, öz dokusu ve asıl kökeni gibi etkenler sayesinde Arapçanın, diğer dillere kelime verme olgusuyla ön plana çıkan ve bu konuda ayrıcalığa sahip bir dil olduğunda ısrar ediyoruz.

Arapça ile Avrupa dilleri arasında yapılacak bir karşılaştırma aradaki farkı açık bir şekilde ortaya koyacaktır. Avrupahlar diğer dillerden aldıkları kelimeleri -hatta kelimenin başında, ortasında veya sonunda yer alan ekleri de- belirleyebilmek için kendi dillerindeki kelimelerin kökenlerini araştırma ihtiyacı hissettiler ve Araplardan *ıştikak* ilmini aldılar. Sonra bu ilmi genişletip onun kurallarını ve esaslarını belirlediler. Zorunlu olarak kullandıkları bu ilmi, kelimelerin ve ilk insanların olayları ve varlıkları taklit ederken çıkardıkları doğal seslerin kaynağı olan ana dille ilgili herhangi bir veriye sahip olmadıkları için, *tersîs* ilmi ile ilişkilendirme fırsatını bulamadılar.

Bazı modern araştırmacılar; “*tersîs*”in Araplara ait bir ilim olduğu ve öyle kalacağı; Arapçanın Ârî, Hâmî ve Sâmi dillere ait birçok kelimenin fonetik başlangıçlarını belirlemede en güçlü ve ehliyetli dil olduğu; bu gerçekleri görmek isteyen kişinin Arapçayı öğrenmek ve onun sözlük deryasının derinliklerine dalmaktan başka çaresi olmadığı gibi hususlarda kesin deliller ortaya koyarlarken⁵ yerli ve yabancı bazı araştırmacılar Arapçayı kısırlıkla ve aydınlanma/bilim çağındaki medeniyet yarışında geri kalmakla suçlamakta ve onun artık tekrar dirilmeyecek bir surette öldüğünü ifade etmektedirler. Bu suçlama Arapçaya yöneltilen en büyük

suçlamadır. Bunu doğuran sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bilimsel ve teknik bir terminoloji oluşturmaya şiddetle ihtiyaç duymamıza rağmen Arap dünyasındaki ta’rîb hareketinin yavaşlığı.

2. Gerek yeni terimler üretme gerekse de yabancı terimleri Arapçaya aktarma konusunda yaşadığımız farklı terminoloji sorunu.

3. Akademik düzeyde bir eğitim için farklı alanlarda ve yeterli sayıda Arapça bilimsel kaynağa sahip olmayışımız.

4. Gramer ve yazım yönünden Arapçanın zorluğu.

5. Bazı mahallî lehçelerin fasih Arapçaya karşı giriştikleri mücadele. Bu problemler karşısında bizim iki tutumumuz var: Genel-savunmacı bir tutum ve detaycı-olumlu bir tutum. Her iki tutumda da öncelikli olarak ve ısrarla şunu ifade ediyoruz: Dil; müstakil ve bilimsel bir unsur, sosyal bir olgu ve kültürel bir öğedir. Eğer dile buluş, icat ve üretim gibi olgulara boyun eğme sorumluluğu yüklersek; dilin, Arapçaya bu anlamda bir deha dili olma özelliği kazandıran, tatlı şiirsel yönünü bir kenara bırakmak zorunda kalırız. Şimdi birinci tutumumuza geçelim. Arapçanın bilimsel buluşlardaki rolünü ve sanatsal ifadelerdeki öz gücünü ortaya koyan birçok güvenilir araştırma bu konuda sözü uzatmayı gereksiz kılmıştır. Geçmişte bilimsel araştırmalar için kaynak olabilen Arapça, bugün neden bir otorite ve evrensel bir dil olmasın?⁶

Biz -bu kitabımızda⁷- Arapçanın; her an yeni şeyler doğuran bu mütemadi hareketi içinde *sagîr*, *kebîr*, *ekber* ve *kubbâr*⁸ gibi tüm ıstikak çeşitleriyle; bütün ifadelerin dökülebildiği kalıplarındaki isim, fiil ve sıfat⁹ gibi çeşitli formlarıyla; medeniyet ve sanatın yarattığı kavramları iktibas ve ta’rîb¹⁰ konusundaki köklü kabiliyetiyle hayatın en ince is-

⁶ Bkz. el-Lisanu’l-Arabî, sayı: 4. Yahyâ Hâşimî, *el-Arab ve’l-Kuşûfu’l-İlmiyye*, s. 7; Halil el-Hindâvî, *el-Lugatu’l-Arabiyye ale’l-Mihakk*, s. 48; Charles Pellat, *el-Lugatu’l-Arabiyye ve’l-Âlemu’l-Hadis*, s. 50.

⁷ Tercümesini yapmış olduğumuz bölümün de içinde yer aldığı *Dirâsât fî Fikhi’l-Luga* adlı kitap. Ç.N.

⁸ Kitabın *el-Munâsebetu’l-Vaz’iyye ve’l-İstikâk*, adlı bölümüne bakınız. *Dirâsât fî Fikhi’l-Luga*, s. 173.

⁹ Kitabın *Siyağhu’l-Arabiyye ve Evzânuhâ* adlı bölümüne bakınız. *Dirâsât fî Fikhi’l-Luga*, s. 328.

¹⁰ Kitabın *Ta’rîbu’d-Dahîl* adlı bölümüne bakınız. *Dirâsât fî Fikhi’l-Luga*, s. 314.

⁵ Bkz. Abdulhak Fâzil, a.g.m., s. 28.

teklerine cevap verebilen ne kadar esnek ve uyumlu bir dil olduğunu net bir şekilde ortaya koyduk. Öyle ise kusur, Arapçada değil Arap araştırmacılarıdadır. Hangi alanda olursa olsun, geri kalmışlığımızın tek sebebi bilimsel düşüncemizi geliştirme konusundaki ilgisizliğimizdir. Malumdur ki, bir dilin yayılabilmesi -hangi dil olursa olsun- kültürel gerçekliğe yaptığı katkıya bağlıdır. Dilimiz, şanlı geçmişimizde, her türlü buluş ve üretime uygun olduğunu gösteren büyük deneyimler yaşamış bir medeniyet dili olduğuna göre, bizim de bugün dilimizin aynı ve hatta daha büyük deneyimleri yaşamaya devam ettiğini, medeniyetimizin gelişmesine eşlik ettiğini ve hala bütün bilim ve sanat dallarında canlı ifadeler yaratmaya elverişli olduğunu göstermemiz gerekmektedir. Zannediyorum özetlemeye çalıştığım bu savunmacı tutum, Arapçaya ilgi duyan bütün yazar ve araştırmacıların ve kimi zaman da bunların dışındaki insanların benimzedikleri bir tutumdur. Son dönemde yazılan modern eserlerde ve ilmî-edebî dergilerdeki araştırmalarda bunu görüyoruz. Olumlu tutumumuza gelince onun açıklamasını en iyi şekilde, 1966 yılı sonlarında Arapçanın mevcut sorunları ve bunların çözüm yolları, Arapça akademik eğitimin zorlukları ve bunların çözümleriyle ilgili bir referandum yapan Ta'rîb Koordinasyon Daimî Ofisi¹¹ yapmıştır.¹²

Gördüğümüz kadarıyla, Arapçanın sorunlarının çözümü noktasında bilim adamlarının sundukları öneriler büyük ölçüde birbirine benzetmektedir. Birçoğu, Arap dünyasındaki ta'rîb hareketinin yavaşlığı karşısında, öğretim üyelerinden oluşacak ve yeni çalışmaların Arapçaya aktarılmasından sorumlu olacak akademik bir komisyon kurulmasını önerdiler. Arap üniversitelerini doğru ve bilimsel bir terminoloji oluşturulması ve bilim-sanat terimleri sözlüğünün çıkarılması konusunda katkı vermeye çağırıldılar.¹³ Diğerleri ise, aralarında Rusçanın da olduğu bütün yaşayan dillerin yaptığı gibi, bazı bilimsel terimlerin Arapçaya Latince lafızla-

rıyla aktarılması konusunda bir sakınca görmediler. Onlara göre terimleri tercüme etme konusunda Arapçanın faydasız yere çırpınmasının gereği yoktur.¹⁴ Bazı araştırmacılar ise, birbirleri ile yarışırca-sına, bütün terimlerin Arapçaya birebir (Latince lafızlarıyla) aktarılmasını önermekten çekinmediler. Bu, kesinlikle reddedilmesi gereken bir öneriydi. Çünkü bu, terimler konusundaki mevcut uçuşumu daha da derinleştirecek ve bunun sonucunda Arap dünyasında bulunan yabancı diller sayısının farklı Arap dilleri meydana gelecektir.¹⁵ O halde, ta'rîb konusunu, bütün dillerde Latince lafızları kullanılan bilimsel terimlerle sınırlamak en iyisi olacaktır. Diğer terimlere gelince, Arapça bunlar için iştikak yoluyla uygun sözcükler üretebilecek güçtedir.

Arap ülkelerinde *muarrab* kelimeler konusundaki *farklı terminoloji* sorununa gelince, bu soruna Arap Birliği'nin ve bugün Kahire, Şam ve Bağdat'ta bulunan bilimsel ve dilsel akademilerin kültürel yönetimleri kullanılarak pratik bir çözüm bulunabilir. Eğer; Arap kültür birliği hedefine ulaşma, müfredat ve ders kitaplarını birleştirme ve bir terimi diğerine tercih etme konusunda genel kriterler koyma gibi amaçlarla birleşik yapıda ve bilimsel bir dil akademisi oluşturmanın gayreti içine girer ve Ta'rîb Koordinasyon Daimî Ofisi ile yardımlaşmak suretiyle bilimsel kongreler düzenlersek farklı terminoloji sorununa bir sınır koymamız zor olmayacaktır.¹⁶

Mevcut bilimlerin akademik düzeyde öğretimi konusunda Arapça bilimsel kaynak eksikliğimize gelince bu, ancak her biri kendi alanında uzman bilim adamı ve araştırmacılarımızın belirleyeceği çeşitli bilimsel kaynakların Arapçaya aktarılması ile çözülebilecek büyük ve çözümü güç bir sorundur. Aynı şekilde Arap devletlerinin, büyük önemi

¹¹ Bu ofis Arap Birliği'ne bağlıdır ve merkezi Fas'ın Rabat şehrinde yer almaktadır.

¹² Bu referanduma, on bir ülkeden ve on dokuz farklı üniversiteden çok sayıda bilim adamı katılmıştır.

¹³ Ta'rîb Koordinasyon Daimî Ofisi'nin Fıkıh ve Hukuk Sözlüğü'nün birinci cildini tamamladığını belirtmemizde fayda olacaktır. Ofis şu anda matematik, fizik ve kimya gibi bilimlerde farklı Arap ülkelerinin önerdiği Arapça terimleri içeren sözlükler hazırlamaktadır.

¹⁴ Bu konuya dikkat çekenlerden biri de müsteşrik Charles Pellat'tır. *el-Lu-gatu'l-Arabiyye ve'l-Âlemu'l-Hadis* adlı makalesinin elli dördüncü sayfasında şöyle demektedir: "Herkes bilmektedir ki bütün botanikçiler ve zoologlar, dünyanın her yerinde hayvan ve bitki türleri için Latince isimler kullanmaktadırlar. Hatta özel bir alfabeyle sahip Ruslar da bu isimleri kullanmaktadırlar."

¹⁵ Bu durumda terimler Mısır ve Irak'ta İngilizce, Suriye ve Lübnan'da Fransızca telaffuz edilecektir. Bu yüzden bölgesel diller çoğalacak ve bunların arasındaki uçuşum gün geçtikçe derinleşecektir.

¹⁶ Cezayir'de 1924 yılında bu maksatla bütün Arap devletlerinin katıldığı bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu deneme her ne kadar tam bir başarı elde etmiş değilse de yeni bir girişim yapılması için herhangi bir engel bulunmamaktadır.

haiz Arapça sözlük projesinin finansmanına üniversiteleri aracılığı ile katkıda bulunmaları da sorunun çözümüne yardımcı olacaktır. Proje kapsamında yayınlanacak iki sözlükten birincisi dilsel, ikincisi bilimsel olacak ve Arap dünyasındaki bilimsel ve dilsel kurullar tarafından hazırlanacaktır. Eğer sorun Arapçanın akademik düzeyde öğretim için uygun olup olmaması açısından tartışılmış olsa idi, bu tartışmaya hiç önem vermez ve onunla asla ilgilenmezdik. Çünkü Arap ülkelerinin birçoğundaki akademik öğretim olgusu bugün bu konuda büyük mesafe aldığımızı göstermektedir. Hukuk ve sosyal bilim dersleri genel olarak Arapça yapılmakta; aynı şekilde, geometri ve matematik gibi fen bilimlerinde de Arapça kullanılmaktadır. Hatta Birleşik Arap Cumhuriyeti¹⁷ üniversitelelerinde atom ve elektron teorileri bile Arapça okutulmakta ve araç gereçleri henüz tamamlanmamış bazı tıp dersleri dışında Arapça okutulmayan herhangi bir ders bulunmamaktadır.¹⁸ Eğer az önce işaret ettiğimiz sözlükler oluşturulabilirse, yazarlar daha iyi kelimelere sahip olsalar da, biz var gücümüzle bu sözlüklerdeki kelimelerin kullanılmasını destekleyeceğiz. Ancak yazar kitabın sonunda ya da dipnotlarda kendisinin tercih ettiği kelimeyi belirtir, sözlük komisyonu bu kelimeyi inceler ve ikna olursa bir sonraki baskıda ona da yer verebilir. Bu da, sözlüğün her üç yılda en az bir defa basılması yoluyla gerçekleşir.¹⁹

Dil kurallarını basitleştirmek, yazı ve yayın dilini kolaylaştırmak için genel bir dil sempozyumuna şiddetle ihtiyacımız var. Bilindiği üzere 1961 yılında Rabat'ta gerçekleştirilen ve Ta'rîb Koordinasyon Daimî Ofisini netice veren Ta'rîb Sempozyumu'nda bir dizi tavsiyelerde bulunuldu. Bunlar arasında "dil-nahiv kurallarını basit, açık ve kolayca anlaşılabilir bir şekilde anlatan

ve araştırmacının aradığı bilgiyi kolaylıkla bulabileceği bir indeks içeren bir kitap yazılması" vardı.

Arap ülkelerindeki birçok araştırmacı kelimelerin yazım şekilleri konusunda çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu kişiler arasındaki yoğun rekabet hala devam etmektedir. Ancak hata, sorunun bireysel gayretlerle değil büyük ve genel bir sempozyumla çözülebileceğinin fark edilmemiş olmasındadır.

Her ne yenilik yaparsak yapalım, Arapçada bulunmayan bazı sesleri birtakım işaretlerle belirtmek kaydıyla, mevcut Arap harflerini kullanmaya devam etmek zorundayız. Arap harflerini Latin harfleri ile değiştirme amaçlı her girişim başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûmdur. Bu sadece bizim değil, müsteşriklerin de dile getirdiği bir söylemdir: *"Bazı insanlar büyük bir yanlışla düşerek Arap alfabesini Latin alfabesi ile değiştirmeyi önerdiler. Ancak ben öyle inanıyorum ki, bu gibi projeler başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Çünkü Arapça Türkçeden farklıdır. Öyle inanıyorum ki Arap yazısı Allah yeryüzünü devam ettirdiği sürece varlığını devam ettirecektir."*²⁰ Ancak, lafızları i'râb kurallarına uygun bir şekilde korumak ve doğru okumayı kolaylaştırmak için -ki bu konuda Arapça hakkında hep şöyle söylenir: *Arapçayı okuyabilmek için önce onu anlamak zorundayız. Başka dilleri ise anlamak için okuruz-* harfleri harekelememiz gerekmektedir. Bu konuda, yeni başlayanlar için yazılan kitaplarla entelektüel kesimin okuması için yazılan kitapları, bazı araştırmacıların açıkladıkları şekilde gereksiz birtakım hareketleri terk etmekle birlikte, ayırmamak uygun olacaktır.²¹

Arapçayı kolaylaştırma çalışmalarının sadece bu dili konuşan Araplarla sınırlı olmadığı, özellikle dikkat etmemiz gereken bir konudur. Bir dünya dili olan Arapça eskiden olduğu gibi şimdi de ya-

¹⁷ Birleşik Arap Cumhuriyeti, Mısır ve Suriye arasında 1 Şubat 1958'de ilan edilen ve her iki ülkedeki plebisitlerle onaylanan siyasi birleşmedir. Bir askeri darbenin ardından Suriye'nin Mısır'dan bağımsızlığını ilan etmesiyle, 28 Eylül 1961'de son bulmuştur. Ç.N.

¹⁸ Bu uygulama Ta'rîb Koordinasyon Daimî Ofisi'nin, Kahire Arap Dil Akademisi'nden görüş istemesi üzerine akademinin "atom ve elektron teorileri de Arapça okutulur" şeklindeki kararıyla onayladığı bir uygulamadır. Bkz. *el-Lisanu'l-Arabi*, s. 98. Bu, aynı zamanda Kahire Üniversiteler Üst Kurulu'nun *Darûratu't-Ta'cîl bi Ta'rîbi't-Ta'lim* başlığı altında önermiş olduğu bir husustur. Bkz. *el-Lisanu'l-Arabi*, s. 105.

¹⁹ Bu öneri, Şam Üniversitesi tıp fakültesi profesörlerinden Ahmed Şevket et-Tâî'nin *Li'l-Lugati'l-Arabiyyeti Tâkâtun Hallâkatun Velâkin Tunkusunâ Vesâilu't-Tensik* adlı makalesinde ortaya koyduğu bir öneridir.

²⁰ Müsteşrik Charles Pellat, Sorbonne Üniversitesi, *el-Lugatu'l-Arabiyye ve'l-Âlemu'l-Hadis* başlıklı makalesinden, s. 54.

²¹ Bkz. *el-Lisânü'l-Arabi*, sayı: 5, s. 58. Reşad Darğus *Heli'l-Lugati'l-Arabiyye Sa'betun Keyfe Yumkinu Tefsîruha* adlı bu çalışmasında sükûn işaretinin nerede olursa olsun terk edilmesi gerektiğini belirtmiş, vakf durumunda harfin hareketlenmemesi, med harflerinden önceki hareketlerin atılması ve te'nîs tâsîndan önceki fethanın atılması gibi önerilerde bulunmuştur. Bunlardan çoğu kabul edilebilir önerilerdir.

bancılar tarafından talep görmektedir. Belki de Arap kültürü ile temasa geçme konusundaki en eski girişim Tuleytula'daki tercüme okuludur. Bu okulu bilim adamı Alphonse (1252-1284) kurmuş ve sonra Piskopos Raimundo okulun bakımını üstlenmiştir. Bu okulda felsefe, mantık, tıp, astronomi, matematik ve doğa bilimleri²² gibi birçok alanda Arap kültür mirasının önemli eserleri Arapçadan diğer dillere aktarılmıştır. Yabancılar bugün de kültürümüzü, medeniyetimizi ve özellikle de şanlı tarihimizi anlayabilmek için Arap dilini öğrenmektedirler. Ancak biz, onların maziye geride bırakarak Arap ulus ruhunu bugün içinde bulunduğu şekliyle kavramalarını istiyoruz. Müsteşrikler arasında Arap dili çalışmalarına bu ruh ve heyecan içinde yönelenler var. Ancak bu insanlar yaptıkları uzun çalışmalardan sonra Arap yazısındaki güzellik ve mantıksallığı anladıkları kadar Arap yazısının ve Arapça dil kurallarının zorluğunun da farkına varmaktadırlar. Peki, dil mirasımızı ve üst düzey sanatlardan biri olarak kabul edilen yazımızı -bu yüzden- feda mı edeceğiz?

Yabancı araştırmacılar şunu kendileri de bilmektedirler ki, Arap alfabesi/yazısı İslam'ın yayılmasıyla birlikte yayılmış olan Kur'an'ın yazıya geçirilmesi ile doğrudan ilişkilidir ve İslam Dini Araplara ait özellikleri genel bir akide olarak kabul gördüğü her yere Arap yazısı sayesinde taşımıştır. Ernst Kühnel²³ ısrarla şunu vurgulamaktadır: *“İslam Araplara dili ve yazıyı hediye etmiştir. Arap yazısı İslam dünyasında yayılmış ve mevcut sınırlara rağmen bütün Müslüman halklar arasında bir bağ haline gelmiştir.”*²⁴ Bilindiği üzere Arap yazısı -bir süsleme sanatı unsuru olduktan sonra- çok uzak mesafelere ulaşmış, harika eserler vücuda getirmiş ve Avrupa'da gittiği her yerde de Arap-İslam top- raklarındaki gibi büyük bir ilgiyle karşılaşmıştır. Hatta Marçais, İşbiliye Sarayı²⁵ hakkında şöyle demiştir: *“Bu saray, XVI. ve XIX. yüzyıllar arasında*

*yapılan bütün restorasyonlara rağmen hala Gırnata- talı sanatkârların katkısını gözler önüne sermekte ve Hristiyan hükümdarlar üzerindeki İslam sanatı karakterinin etkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır.”*²⁶

Arap alfabesinin İber Yarımadası'nda Arapların hükmetmediği bölgelere kadar uzandığını öğrendiğimizde Arap yazısının değerini daha iyi anlıyoruz. Şöyle ki, *mûsta'ribler*²⁷ Latinceyi dahi Arap alfabesiyle yazmışlar, Alphonse²⁸ Arapça para bastırması ve 1104 yılında ölen Aragon²⁹ kralı I. Petrus'un, en iyi kullandığı dil Arapça ve en güzel yazdığı alfabe Arap alfabesi olmuştur.³⁰

Gırnata'nın düşüşünden sonra ülkeyi terk etmeyen Müslümanlar, Latinceden bozma bir dil konuşmalarına rağmen Arap alfabesini kullanmaya devam etmişler ve edebiyatlarına Arapların Arap olmayan kimselere verdikleri *“a'cemi”* isminden muharref *“al-Jamiado”* adını vermişlerdir.³¹

İnsanlar Arap alfabesi ile Arapça dışında şeyler yazabildiklerine göre ki bu ondaki sanatı ve güzelliği fark ettikleri içindir, yabancı kimselere Arap yazısını kolaylaştırmak arzusuyla bu sanat ve güzelliği kurban etmemiz akıl kârı değildir. Bize göre yabancı bir öğrencinin Arapça öğreniminde herhangi bir zorlukla karşılaşmaması için takip etmesi gereken periyodik aşamaları dil bilginlerinin değil eğitim uzmanlarının belirlemesi gerekir. Herhangi bir Arap öğrenciye dilbilgisi ve yazıyı kolaylaştırma konusunda söylenecek şeylerin çoğu Arap olmayan bir öğrenci için de geçerlidir. Ancak yabancıların eğitiminde, neredeyse ölmek üzere olan eski ve edebî Arapçanın değil; yaşayan, basit, yazılı Arapçanın öğretilmesine ağırlık verilmesi gerekmektedir.³² Bu sorunun köklü çözümü için Arap hükümetlerini ve Arap Birliği'ni yabancılara Arapça öğretimi için dünyanın çeşitli ülkelerinde özellikle de Arap olmayan İslam ülkelerinde kültür merkezleri ve dil

²² Bkz. Tâhir Ahmed Mekki, Kahire Üniversitesi, Dâru'l-Ulûm, Endülü's Edebiyatı profesörü. *Teysîru'l-Arabiyye li'l-Ecânib*, el-Lisânu'l-Arabî, sayı:5, s. 64.
²³ *Islamic Arts* isimli kitabın yazarı Alman sanat tarihçisi ve müzeci. 1882-1964. Ç.N.

²⁴ Afif Behensî, *el-Harfu'l-Arabî ve Cevlâtuhû fi'l-Âlem*, el-Lisânu'l-Arabî, s. 77. Afif Behensî'nin *Fennu'l-Hattî'l-Arabî* isimli kitabı ile karşılaştırınız. (Mukaddime, 1943).

²⁵ Muvahhidûn Hanedanı döneminde İşbiliye'de (bugünkü Sevilla) yapılan hükümet sarayı. 1987 yılında Unesco kültür mirası kapsamına alınmıştır. Ç.N.

²⁶ Bkz. Georges Alfred Marçais, *l'Art Musulman*, 1962, s. 169.

²⁷ İslam hâkimiyeti ve etkisi altında kalan Endülü's Hristiyanları. Ç.N.

²⁸ Kastilya kralı VIII. Alphonse. Ç.N.

²⁹ 1035-1833 yılları arasında İspanya'nın kuzeydoğusunda hüküm süren Hristiyan krallığı. Ç.N.

³⁰ Bu, Georges Graff'ın sözüdür. *el-Harfu'l-Arabî ve Cevlâtuhû fi'l-Âlem* ile karşılaştırınız, s. 81.

³¹ Bkz. a.g.e., 81.

³² Tâhir Ahmed Mekki'nin daha önce zikrettiğimiz *Teysîru'l-Arabiyye li'l-Ecânib* adlı çalışmasında dikkate değer ve ayrıntılı öneriler bulunmaktadır.

enstitüleri kurmaya davet etmek gerekmektedir. Yabancılar Arapça öğretecek uzman kadroların yetiştirilmesi, kolaylaştırılmış kitaplar telif edilmesi ve bu eğitime uygun kaset ve filmler üretilmesi sadece eğitim açısından atılması gereken adımların başında gelmektedir.

Modern dönemde Arapçanın gelişme sürecini engelleyen son sorun *halk lehçesi ile fasih Arapça* arasındaki kısır ve faydasız³³ tartışmada kendini göstermektedir. Bugün halk lehçesini savunanlardan bir kısmı gerekçe olarak fasih dilin karmaşıklığını ve zorluğunu ileri sürenlerdir ki bu zorluğun nasıl aşılabileceğini açıkladık. Bir kısmı da Türkleri örnek alarak Arapçanın Latin harfleriyle yazılmasını isteyenlerdir ki Arap alfabesinin en güzel alfabe olduğunu ve onu başka bir alfabe ile değiştirmenin hiçbir yarar sağlamayacağını izah ettik. Bazıları da Avrupalı müsteşriklerin, gittikleri Arap ülkelerinde insanların çoğunun fasih Arapça kullanmadıklarını gördüklerinde uğramış oldukları hayal kırıklığını abartılı bir şekilde tasvir ederler. Buna karşı da, fasih Arapça ile halk lehçesi arasındaki tüm boşlukları kapatma adına yeterli olacağını düşündüğümüz önerilerde bulunduk. Bizim dışımızda bazı kimseler de bu önerilere iştirak ettiler. Doğrusu, sorunları çözmek için bu teorileri uygulamaya başladığımızda, *halk lehçesini* savunma adına hiçbir gerekçe kalmayacaktır. Çünkü *halk lehçesi* ancak cehalet, inatçılık ve diretmenin olduğu yerlerde yayılmaktadır.

Arap dili, bir okyanustan diğerine uzanan çok geniş bir bölgede konuşulmaktadır. Tek bir Arap bölgesinde bile sizi şaşkına çevirecek kadar çok lehçe bulursunuz. Örneğin Lübnan'da -Mısır'a oranla dar bir alana sahip olmasına rağmen- Cenup, Şimal, *Bekaa* ve *Keserwan* lehçeleri arasında gözle görülür bir fark vardır.³⁴ Hatta Lübnan'ın her bir mahallesinde lehçeler şaşırtıcı şekilde farklılık gösterir. Örneğin, Trablus şehrinde liman bölgesinde konuşulan lehçe *Sâhatu't-Tel*, *Babu't-Tebbâne* ve

Bevvâbetu'l-Haddâdîn lehçelerinden oldukça farklıdır. Lehçeler arasındaki bu farklılık, her bir şehirdeki mahalleler arasında, her bir bölgedeki şehirler arasında ve birbirinden uzak tüm bölgelerde böylesine büyük boyutlara ulaşmışken; bu garip ve karmakarışık yığınlar arasından hangi halk lehçesini tercih edeceğiz? Taha Hüseyin bu noktaya dikkat çekmiş ve tehlike çanlarının çaldığını belirterek şöyle demiştir: “*Halk lehçelerine dönmeyi arzu eden edebiyatçılarımızın dikkatlerini, üzerinde dikkatlice düşündüklerine inanmadığım tehlikeli bir noktaya çekmek isterim. Bugün Arap dünyası ve birçok doğu halkı fasih Arapçayı anlamakta ve onu kendilerini ifade etmenin ve uzak bölgelerle güçlü ve doğru bir iletişim kurmanın aracı olarak görmektedirler. Halk lehçeleri ile yazmayı teşvik etmekten sakınmalıyız. Aksi takdirde her bölge kendini tamamen lehçesine verir, bu lehçeler iyiden iyiye birbirinde uzaklaşır ve farklılaşır. Mısırlı bir kimsenin Suriyeli, Lübnanlı ve Iraklı insanların kitaplarını kendi lehçesine tercüme etme ihtiyacı duyacağı günler gelir. Fransızların İtalyan ve İspanyollardan ve onların da Fransızlardan tercüme yapmalarına benzer şekilde Suriye, Lübnan ve Irak halkları da Mısır'da yazılan kitapları kendi lehçelerine tercüme etme ihtiyacı duyarlar.*”

Sonuç olarak kendimize soralım: Hangisi daha iyi? Arap dünyasının tamamının tek bir dile sahip olması mı -ki o dili Irak halkı ile beraber Marakeş halkı da anlamaktadır- yoksa Arap dünyasında, oradaki bölgeler sayısınca farklı dillerin bulunması ve bu bölgelerdeki insanların birbirlerinden çeviri yapmaları mı? Ben bu dilin birliğinden yanayım. Zira bu dil, uğrunda mücadele etmeye ve sahip olunan her şeyi feda etmeye layıktır.

Yerel halk lehçeleri bazı Arap bölgelerinde ne kadar gelişmiş olursa olsun ve halk lehçesini savunanlar ona hangi usul ve kuralları koymaya çalışırlarsa çalışsınlar, halk lehçesinin fasih Arapçadan türediği ve kimi zaman fasih Arapçada tahrifat yapmakla birlikte ondan etkilendiği konusunda bir şüphe yoktur. Halk lehçesi hastalığından kurtulmanın; okuma-yazma seferberliği yapmak, zorunlu eğitimi yaygınlaştırmak, Arap ülkelerindeki medya organlarının radyo ve televizyon yayınlarında ve

³³ Kısır ve faydasız tartışma diye çevirdiğimiz ifade orijinal metinde الجدل البيظنطي şeklinde. Yazar, Bizanslı din adamlarının, İstanbul'un Türkler tarafından fethedildiği bir sırada meleklerin cinsiyeti hakkında yaptıkları boş tartışmalara atıfta bulunmaktadır. Ç.N.

³⁴ Aynı şekilde Mısır'da Saîd lehçesi Bahri lehçesinden farklıdır. Suriye'de de Şam, Halep, Hama, Humus ve Lazkiye lehçeleri küçümsenmeyecek ölçüde farklılık gösterir.

gün geçtikçe gelişen canlı tiyatro edebiyatımızda, halk lehçesini fasih Arapçaya dönüştürme ve fasih Arapçayı da kolaylaştırma hedefinden sapmamak üzere, halk lehçesi yerine basit ve kolaylaştırılmış fasih Arapça kullanılmasını sağlamaktan başka çaresi yoktur.

Bir kez daha diyoruz ki: Geri kalmış olan, Fasih Arapça –ki bu kitabın bölümleri onun özelliklerini ihtiva etmektedir- değildir. Bu dil mede-

niyet hususundaki rolünü yerine getirmiş ve getirmeye devam etmektedir. Geri kalmışlık sadece bizde, zihinsel ve ruhsal yapımızda, takip ettiğimiz yol ve usulümüzde ve kabuğa takılıp özden uzaklaşmamızdadır.

Fasih Arapça, doğu ve batı olmak üzere tüm dünyaya açılan yegâne pencерemiz olmaya devam edecek ve gece gündüz birbirini takip ettiği sürece birliğimizin işareti olmayı sürdürecektir.